

и негово издание.
by William Morris.

E 1780
100

ЦАРСКИ УРОКЪ

ПРИКАСКА

ОТЪ

УИЛЯМА МОРИСА

Превелъ отъ полски:

Г. БАКАЛОВЪ

Издава Работническото Дружество
въ Ески-Джумая.

СЕВЛИЕВО,

Скоропечатница на П. Мутафовъ & С-ие.

1894 год.

Уйлямъ Морисъ*)

ЦАРСКИ УРОКЪ

(Приказка)

Расказватъ, че маджарскиятъ царь Матей Корвинъ чулъ веднѣжъ (дали *само* веднѣжъ?), че нѣкой отъ неговитѣ селени (дали *само нѣкой?*) работали по-вече отъ силитѣ си, пѣкъ малко ядѣли. Извиква царьтъ своитѣ свѣтници, поканва и нѣколко управници на голѣмитѣ царски градища, не забравя и нѣкои голѣми боляри и тѣхнитѣ економи. Царьтъ запиталъ събранитѣ, дали е истина, което е чулъ? Всѣки му отговорилъ горѣ-долу ей-така: „Туй хамово семе има много за ядѣние и пияние, може дори да пести. Като на хамовци и туй имъ е много. Ако по-малко работяхъ, влѣ щѣше да бжде и тѣмъ, и на господаритѣ имъ. Отпустни на магарето юлара, то

*) Уйлямъ Морисъ е единъ отъ най-добритѣ съвременни английски поети и единъ отъ най-енергичнитѣ социалистически дѣятели въ Англия.

Бѣл. Пр.

дѣ ще му излѣзе края? Щомъ селендурецътъ види доволство, той завчасъ ще почувствува неговата загуба, както Адамъ и Ева усѣтихъ загубата на рай“. Царьтъ сѣдялъ мълчешкомъ и слушалъ, ала все му се струвало, че не е всичко истина въ тия думи. Съвѣтътъ се растурилъ, безъ да постави нѣщо. Но царьтъ взелъ присърдце тая работа. Той билъ справедливъ, което рѣдко се срѣща между царетъ, пъкъ при това и много енергиченъ.

Подиръ нѣколко дни, — казва преданието, — царьтъ отново повиква тия съвѣтници и славни велможи, които той смѣталъ за най-харни, и имъ заповѣдалъ да възсѣднатъ конетъ си. Когато всички се приготовили за път, царьтъ самъ се яхналъ на прелѣстния си атъ и презъ гори и полета повелъ своята дружина отъ раскошно, по тогавашната мода, премѣнени хора. Дълго тѣ лѣтели презъ ливади и гори, додѣто достигнали до едно село, а задъ него до едно лозе край брѣга на една рѣка, дѣто селенитѣ работили подъ лжчитъ на слънцето. Незная дали тая рѣка е била Дунавъ или друга нѣкоя. Зная само, че вече било къмъ края на пролѣтъта, или по-добрѣ, лѣтото се начевало, защото лозитѣ вече показвали своитѣ гроздове.

Въ Маджарско гроздего късно узрѣва. А гроз-

доберътъ става чакъ когато първитѣ студове замръзятъ ягоридата. Виното тогава е по-силно и по-сладко.

Било що било, а селенитѣ, мъже и жени, момци и моми работили съ потъ на челото си. Едни пораскопавали кютюцитѣ, други носѣли тежки кошове съ торъ, за да посипватъ коренитѣ на лозитѣ. Съ една дума, всички се трудили тежко около тия пѣнове, отъ виното на които никога нѣмало да си срѣбнатъ.

Царьтъ спрѣлъ коня си, скочилъ отъ него и почналъ да се катери по ржтлината изъ една трънлива камениста пжтечка, която водѣла къмъ лозето. Господаритѣ и съвѣтницитѣ вѣрвѣли подирѣ му, като се чудили въ душата си и не можали да отгатнатъ неговото намѣрение. Ала царьтъ се обърналъ къмъ единъ отъ велможитѣ си и засмѣно му рѣкълъ: „Тѣй, тѣй, баювци, днесъ ще заиграемъ ново хоро и новъ урокъ отъ него ще научимъ“. Велможата се ухилилъ на царя, ала тая усмивка била кисела.

Колкото за селенитѣ, тѣ биле страшно испоплашени, като видѣли тия весели и раскошно облѣчени голѣмци. Мисля, че никой отъ тѣхъ не позналъ царя, защото не го билъ виждалъ отъ по-напредъ. Тѣ само чували, че той билъ юначенъ рицарь, който бранилъ границитѣ на отечеството и не давалъ на Турцитѣ да опустошаватъ селата и да ограбватъ се-

киму опредѣлилъ еднаква работа. Нагледникътъ стоялъ при него и ту хвалилъ неговитѣ заповѣди, ту ги корѣлъ. Интересно е било да се види, какъ кадифенитѣ поли и мантии сж падали на земята, хвърляни отъ гордитѣ боляри, които си засукали ржкавитѣ и почнали да работятъ.

Прегърбени и испотени работили господаритѣ, но по-вечето отъ тѣхъ намирали, че работата на лозето е много мило развлечение. Само единъ ядно хвърлилъ своето намѣтало и се лѣснала неговата мантия отъ персийска материя, тъкана отъ злато и коприна, отъ такава материя, каквато днесъ не можешъ намѣри и аршинътъ на която струвалъ 3000 гроша. Царьтъ билъ не се усмихналъ, а му заржчалъ да расхвърля торъ и да го носи въ единъ голѣмъ кошъ до лозето. Като чулъ такава заповѣдъ, болярътъ страшно се искривилъ и то тѣй смѣшно, щото се искискали всичкитѣ други боляри. Той се обърналъ и си рѣкълъ, ала тѣй тихо, щото никой да го не чуе: „да не съмъ слуга на туй копеле*), та ме кара да му тътря боклукъ?“ Тукъ трѣбва да кажемъ, че бащата на царя, Янъ Хуниядъ Корвинъ, единъ отъ най-славнитѣ военнопочалници на своето

*) Царь Корвинъ бѣше незаконороденъ синъ, което често се случва въ царскитѣ семейства.

време, побѣдителътъ и плашилото на турцитѣ, никога не ветхилъ въ съпружески връзки, макаръ и да бѣ царски синъ.

До едно време господаритѣ здравичката работили; веселъ смѣхъ се раздавалъ, а лопатитѣ и мотикитѣ се дигали и слагали подъ лжчитѣ на слънцето. Думанъ отъ прахъ се носѣлъ надъ главитѣ на тия новаци работници. Болярътъ въ коприненитѣ дрѣхи носилъ коша съ тора и изреждалъ въ душата си всичкитѣ проклятия. А господаритѣ си говорили единъ другиму: „гледай, колко дворянската кръвь стои по-високо отъ селендурската, дори и когато се заеме да върши селендурска работа. Тия подли лѣнивци три пжти по-полека работятъ отъ насъ“. Царьтъ си плювналъ на ржцѣтѣ, грабналъ мотиката и не по-малко отъ другитѣ работилъ, но хичъ не се караисвалъ въ тѣхнитѣ смѣхории и шеги. А въ туй време клетиятъ селски народъ се озѣрталъ, не смѣялъ да рѣкне думица, нито пѣкъ да размѣни погледитѣ си. Страхътъ не го оставялъ, макаръ сега вече никой да не се боялъ, че ще го застрѣлятъ на мѣстото, ала всѣки си мислилъ: „вижда се, че тия свѣтли ведможи сж дошли лично да се увѣрятъ, до колко човѣкъ може да изработи,—затова тѣ толкова усилно работятъ. Ако ни накарать още

ленитѣ. Наистина, селенитѣ малко ги било грижа, дали турчинѣ или тѣхенѣ болярѣ ще имѣ бжде господарѣ. Защото томува или ономува тѣ все трѣбвало да работятѣ толковѣ и толковѣ дни презѣ годината. А презѣ останалитѣ дни тѣ трѣбвало да искарватѣ едно парче хлѣбецѣ за себе си и за челядѣта си.

И така тѣ не познавали царя, но посрѣдѣ тия богато-наконтени боляри тѣ познали чорбаджиѣта на тѣхното село и отѣ него най-много се уплашили. Но да бѣгатѣ щѣло да бжде лудостѣ, защото господаритѣ били добрѣ обржжени и имали вихрогони коне, пѣкъ селенитѣ се чувствували измжчени отѣ работата, която били захванали преди изгрѣванието на слѣпцето; оставало само единѣ часѣ до пладнѣ. Пѣкъ освѣнѣ това, съ царя и боляритѣ идѣли войницитѣ отѣ царската свита, които се запрѣли задѣ дозето; тѣ били южни планинци, стрѣлци, славни по цѣлата страна. Клетитѣ селени хичѣ и не помислили да бѣгатѣ. Наопѣки, тѣ се престорили, че хичѣ и не видѣдатѣ тия велики велможи и си продѣлжавали да работятѣ. Всѣки отѣ тѣхѣ си мислялѣ: „ако днеска не ме убиятѣ, утрѣ нѣма да имамѣ хлѣбѣ, най-хубаво да не се бѣхѣта днесѣ толкова. Пѣкъ ако убиятѣ нѣ-

кои отѣ другаритѣ ми, а азѣ останѣ живѣ, то може би скоро да станѣ нагледникѣ на кжрскитѣ работи“.

Вѣ туй време царѣтѣ се приближилѣ кѣмѣ селенитѣ и ги запиталѣ: „кажете ми, добри хора, дѣ е вашиятѣ нагледникѣ?“

Единѣ широкоплѣщестѣ човѣкъ, съ загорѣло лице и съ побѣлели тукѣ-тамѣ коси, излѣзълѣ предѣ всячки и казалѣ: „азѣ съмѣ нагледникѣтѣ господарю“.

„Дай ми твоя бичѣ“, рѣкълѣ царѣтѣ, „че азѣ сега искамѣ да наглеждамѣ работата. Тия господа си измислили ново забавление и искатѣ да си прекаратѣ времето, като пороботятѣ на дозето. Ала ти стой около мене и поправѣй моитѣ заповѣди, защото азѣ може да не извѣрша работата си както трѣбва. Пѣкъ вий—обърналѣ се царѣтѣ кѣмѣ селенитѣ—можете да струвате сеирѣ“.

Нагледникѣтѣ самѣ не знаелѣ какѣ да постжпи. Кралѣтѣ си протегналѣ ржката кѣмѣ него, за да вземе камшика му, а той съ очитѣ си питалѣ своя господарѣ. Господарѣтѣ му кивналѣ грозно съ очи, като че искалѣ да каже: „хей диване, прави каквото ти заповѣдватѣ!“

Тогавѣ нагледникѣтѣ турилѣ своя бичѣ вѣ ржцѣтѣ на царя, който наченалѣ да управлява работата. На всѣки болярѣ той далѣ особно занятие, всѣ-

повече дни да работимъ зарадъ тѣхъ, ний съвсѣмъ пропаднахме“. И сърдцето имъ се стискало при тая мисль.

Работението се продължавало, а слънцето по-високо се качвало на небото. Вече станало пладнѣ и даже по-късно. Смѣховеѣ се прекратили между бояритѣ, мотикитѣ и лопатитѣ се дигали и слагали все по-полека, а тоя, който носялъ коша съ тора сѣдналъ върху баиря и запалъ на небосклона и на текущата рѣка. Но царьтъ все още работялъ, безъ уморяване, и на бояритѣ било срамно да напуснатъ работата. Но най-сетнѣ единъ отъ велможитѣ, който работялъ до царя, испузналъ мотиката изъ ржка и испуваъ. Той билъ единъ плѣщестъ и силенъ люстаганъ, съ черна брада, въ цвѣта на възрастята си, юначний предводителъ на славната, тѣй нарѣчена черна дружина, която не веднѣжъ е надвивала, турцитѣ. Царьтъ го обичалъ за неговата неострашимость. „Какво ти стана, генерале?“ попиталъ го той.

„Ваше Царско Височество, попитайте нагледника на тия селендурци, какво ни е, та не можемъ вече да работимъ“.

„Нагледниче“, рѣкъль царьтъ, „расправи ми, какво бърка на тоя силенъ рицаръ да работи? Да

не би азъ да не съмъ наредилъ работата както трѣбва?“

„Наопъки, господарю“ отвърналъ нагледникьтъ, „само че господаритѣ сж силно уморени. И не е чудно, тѣй като тѣ работѣхъ мжски, пѣкъ сж и отъ благородна кръвь“.

„Истина ли е, господа, че сте вече уморени?“ попиталъ царьтъ.

Навели си велможитѣ мълчаливо главитѣ, само смѣлиятъ и откровенъ войовникъ отвърналъ: „Царю, сега ти осѣтихъ намѣрението. Ти ни доведе тука, за да ни кажешъ нѣщо и да ни дадешъ урокъ. Затова говори по-скоро, за да можемъ овреме да си идемъ на обѣдъ. Пѣкъ ако искашъ да ни проповѣдвашъ, и азъ ще ти помагамъ, но позволи ми да попитамъ нѣщо тоя селендурецъ“.

„Хуваво“, рѣкъль царьтъ и челото му се навѣсило отъ мисль.

Генеральтъ се исправилъ, изгледалъ гордо и се обърналъ къмъ селяка.

„А-бе байно, я ми кажи дълго ли работихме?“ попиталъ той.

„Около два часа, като гледамъ по слънцето“, отговорилъ селякьтъ.

„А много ли работа свършихме въ туй врѣме?“ шиталъ по-вататѣкъ генералѣтъ.

„Господарю“, рѣкълъ селенинѣтъ, като се усмихналъ безъ да ще. Не го имай за кусуръ, ако ти кажа правичката. Въ първия половинѣ часъ вий изработихте толкова, колкото ние въ три четвърти. Въ втория половинѣ часъ толкова, колкото и ний. Въ третия половинѣ часъ толкова, колкото ний изработихме въ четвъртъ, а въ четвъртия половинѣ часъ — колкото ний въ нѣколко минути“. Тука смѣхътъ исчезналъ отъ неговото лице, и чуденъ блѣсъкъ засвѣтналъ въ очитѣ му. Той продължавалъ.

„А сега, както ми се струва, дневната ви работа е свършена и ще идете сладко да ядете и пиете. А ний, като си хапнемъ малко ржженъ хлѣбъ, отново ще се заловимъ за работа и ще се трудимъ догдѣто задѣе слънцето и изгрѣе мѣсечината. Колкото за вази, не зная, дѣ и какъ ще спите тая нощъ, дѣ мраковетѣ ще расперятъ своитѣ крилѣ надъ вази. Пъкъ ний, преди звѣздитѣ да огаснатъ на небето, пакъ ще бждемъ тукъ и пакъ съ схщата цѣлъ! Не зная, каква нова игра ще измислите утрѣ, като се връщате на конетѣ си. Колкото за насъ, то щомъ утрѣ се върнеме тука, днешниятъ день ще се отличи отъ памятьта ни, защото той нищо не ни даде и

никаква утѣха не ни донесе. Дни ще се влечатъ слѣдъ дни, все така, чакъ до като смъртъта ни избави. Та ако смѣтате нова давнина да ни натрапите, или да ни накарате по-вече дни да ви работимъ ангария, то хубавичко размислѣте, преди да сторите туй, защото тая тежина може да бжде надъ силитѣ ни. Казвамъ ви туй безъ да се боя, защото се вгледахъ въ тоя, който стои до мене въ черна кадибяна мантия съ златна верижка на шията. — Сѣтихъ се, че той е царѣтъ и вѣрвамъ, че той нѣма да ме заколи съ сабята си, защото има отпредъ си толкози турски девове да сѣче!“

„Да науча ли тоя човѣкъ, о царю? Дали намѣсто ти той ще ни учи?“

„Остави го на мира“, отвърналъ царѣтъ, „защото, наистина, той намѣсто мене ви даде урокъ. Отваряйте си ушитѣ и хубавичко запомнѣте туй що ни каза тоя селякъ, о велможи и свѣтници мои! Ала като слушахъ да се излагатъ моитѣ мисли отъ друго, нови мисли се породихъ въ главата ми, и азъ ще ви ги кажа нѣкога. А днесъ да оставимъ туй. Хайде да се върнемъ и да обѣдваме“.

Заминнали царѣтъ и велможитѣ, насѣдали край брѣга на рѣката подъ сѣнката на високитѣ тополи, яли, пили и весело си бѣбрали. А царѣтъ испратилъ

по една паница гостба на работниците. На нагледника той подарилъ една желтица, а на всѣки работникъ по три сребърни монети. Когато сиромаситѣ видѣли тия дарове, сторило имъ се, че е стѣзло царство небесно на земята.

При надвечерната прохлада царьтъ се връщаль съ боляритѣ си къмъ палата. Той билъ захласнать и мълчаливъ. Тогава генеральтъ, който ѣзилъ до самия царь му рѣкълъ! „кажи ми, какво искаше да ни расправишъ?“ „Хубаво“, казалъ царьтъ. „Азъ надали щѣхъ да говоря съ селенитѣ тѣй, както ти направи, — ако да не бѣше отгатналь моята мисль. Ами я ми кажи по-добрѣ, отъ дѣ се вземать твоитѣ имоти и имотитѣ на всички ви, които ме обикаляте? Да кажемъ, грѣнчарьтъ живѣе, като лѣпи грѣнци и др. т. А вий съ какъвъ занаятъ се поддържате?“

Генеральтъ се зачудилъ: „Ний съ занаятъ да живѣемъ! Белкимъ малко работни рѣцѣ има въ свѣта, които да работятъ зарадъ насъ?“

Отново царьтъ го попиталь: „А моятъ занаятъ какъвъ е?“

Генеральтъ отговорилъ: „Твоятъ занаятъ е да царуванш надъ назъ и да пазинш сегашната наредба“.

Царьтъ се усмихналь.

„Добрѣ, не забравяй това“, рѣкълъ той, „а азъ

сега ще ти расправя какво си мислѣхъ, когато селякьтъ говорѣше. Мислѣхъ, че ако бѣхъ отъ туй хамово семе, то за друга работа щѣхъ да употрѣбя живавитѣ си рѣцѣ и силитѣ си. Щѣхъ да съберъ всичкитѣ си братя наедно и щѣхъ да имъ кажъ:

„Намъ стигатъ толкозъ мжки

Намъ стига толкозъ срамъ“, —

Ний искаме да работимъ за себе си, да живѣемъ за себе си!

„Дойде време, дойде часъ.

Иго да строшимъ!

Тогава щѣхъ да видя нагледникьтъ, какъ извива камшика надъ назъ. Щѣхме да трѣгнемъ рамо до рамо съ вѣра въ побѣдата.... и по-добра бѣдщность щѣше да блѣсне“.

Като се разговаряли така, тѣ стигнали до царскитѣ палати. Тамъ яли, пили и спали спокойно. А свѣтътъ си вървѣль по стария пѣтъ....

E 1780

100

цѣна 5 ст.

Книгата ще се распродава въ г. Ески Джумая
отъ *Руссе А. Поповъ* (шивачъ).